

HUOMAUTUKSIA

¹ Artikkelel „*Uusia taloudellisia muutoksia talonpoikaiselämässä*” on varhaisin kaikista meille saakka säilyneistä Leninin teoksista. Se on kirjoitettu Samarassa keväällä 1893 ja oli tarkoitettu legaalista lehdistöä varten. Lenin aikoi julkaista sen aikakauslehdessä „*Russkaja Mysl*”, mutta toimitus hylkäsi tämän artikkelin „kelpaamattomana aikakauslehden suunnan kannalta”.

NKP(b):n Keskuskomitean Marx—Engels—Lenin-Instituutissa on tästä artikkelista olemassa kaksi Leninin käsikirjoitusta. Ensimmäinen (alkuperäinen) käsikirjoitus on saatu Leninin yksityisarkistosta; toinen käsikirjoitus löydettiin Moskovan oikeuskamarin arkistosta; se on tekijän lopulliseen asuun toimittama kappale tätä artikkelia. Tässä painoksessa artikkeli „*Uusia taloudellisia muutoksia talonpoikaiselämässä*” julkaistaan tuon Leninin viimeisimmän käsikirjoituksen mukaan.

Marx—Engels—Lenin-Instituutissa säilytetään myöskin sitä V. J. Postnikovin kirjasta „*Etelä-Venäjän talonpoikaistalous*” olevaa kappaletta, jossa on Leninin tekemät merkinnät. Nämä huomautukset (sekä V. I. Leninin kaksi kirjettä, joissa kommentoidaan teosta „*Uusia taloudellisia muutoksia talonpoikaiselämässä*” sen perusisällön kannalta) on julkaistu XXXIII Lenin-kokoelman ensimmäisessä osastossa.

Tämän artikkelin perusaineistoja Lenin on käyttänyt kirjansa „*Kapitalismin kehitys Venäjällä*” toisessa luvussa.— 1.

² *Zemstvoilastot*. Läänien ja kihlakuntien zemstvohallintojen (jotka perustettiin vuoden 1861 reformin jälkeen) yhteydessä toimineet zemstvojen tilastoelimet toimeenpanivat tilastollisia tutkimuksia (talonpoikaistalouksien ja sivuammatteja harjoittavien talouksien tiedusteluja talouksittain, talonpoikausbudjettien tutkimista j.n.e.) ja julkaisivat kihlakunnittain ja lääneittäin lukuisia katsauksia ja tilastokokoelmia, jotka sisälsivät runsaasti asia-aineistoa. Usein kuitenkin zemstvojen tilastotyöntekijät, jotka olivat enimmäkseen narodnikkeja, käsittelivät tendenssimäisesti ja väärin ryhmittelivät tilastotietoja ja siten vähensivät huomattavasti niiden arvoa. Numerosarakkeiden taakse häipyivät oleelliset erilaisuudet ja tunnusmerkit talonpoikaiston eri ryhmien väliltä, jotka olivat muodostuneet kapitalismin kehityksen kulussa. Lenin tutkii kaikin puolin,

tarkastelee huolellisesti ja käsittelee itsenäisesti zemstvotilastojen aineistoja. Hän tekee omia laskelmiaan, laatii yhteenvedoja ja taulukkoja, analysoi marxilaisesti ja ryhmittelee tieteellisesti talonpoikaistalouksista ja sivuammatteja harjoittavista talouksista saatuja tietoja. Zemstvotilastojen runsasta aineistoa käyttäen Lenin antaa todellisen kuvan Venäjän taloudellisesta kehityksestä. Näin muokattuja zemstvotilastojen aineistoja Lenin käyttää laajasti myöskin taistelussa narodnikkeja vastaan.—3.

³ Mainitut teokset kuuluivat kokoelmaan „Zemstvotilastojen perusteella suoritettujen Venäjän taloudellisten tutkimusten yhteenvedot”: I osa — V. V. „Talonpoikaisyhdistys”, Moskova, 1892; II osa — N. Karyshev. „Talonpoikain osuusmaiden ulkopuolinen maanvuokraus”, Derpt, 1892. Molemmat teokset olivat suuntaukseltaan liberaalis-narodnikkilaisia.

V. V. oli V. P. Vorontsovin, XIX vuosisadan 80—90-luvun liberaalisen narodnikkilaisuuden erään ideologin nimimerkki.—4.

⁴ *Reviisihenget* — maorjuuden aikaisen Venäjän miespuolinen väestö, joka oli henkiveron alainen (pääasiassa talonpoikia ja pikkuporvareita) ja jota siinä tarkoituksessa luetteloitiin erikoisilla väenlaskuilla (niin sanotuilla „reviiseillä”). Tällaisia „reviisejä” suoritettiin Venäjällä vuodesta 1718 lähtien; vuonna 1858 toimitettiin viimeinen, kymmenes „reviisi”. Maan uudelleenjaot kyläyhteisöjen sisällä suoritettiin eräillä seuduilla reviiisihenkiluvun mukaan.—10.

⁵ *Mennonitit* olivat Länsi-Euroopasta lähtöisin olevia lahkolaisia, jotka XVIII vuosisadan lopulla asettuivat asumaan etupäässä Jekaterinoslavin ja Taurian lääneihin. Mennonittain siirtolais-taloudet olivat enimmäkseen varakkaita, kulakkitalouksia.—22.

⁶ *Kyläkäräjät* (сельская расправа) — erikoinen tuomioistuin valtion talonpoikia varten, perustettu tsaarin Venäjällä vuoden 1838 asetuksen mukaan; kyläkäräjien päämiehenä oli kylänvanhin. Kylien ja kuntien raspravat käsitelivät erilaisia siviiliasioita ja rikkomuksia, tuomitsivat sakkoihin, pakkotöihin ja raipparangaistuksiin.—37.

⁷ „*Russkaja Mys*” („Venäläinen Ajatus”) — liberaalis-narodnikkilaista suuntaa edustava kuukausilehti, joka ilmestyi vuodesta 1880 alkaen. Vuoden 1905 vallankumouksen jälkeen julkaisusta tuli kadettipuolueen äänenkannattaja ja sen toimittajana oli P. Struve.—41.

⁸ *Talonpoikaisasioita käsittelevät kihlakuntakamarit* perustettiin vuonna 1874 valvomaan „talonpoikain yhteiskunnallisen hallinnon” kylä- ja kuntaelimiä. Näihin kamareihin, joiden johdossa olivat aateliston kihlakuntajohtajat, kuului ruununvouteja, kunnan tuomareita ja kihlakuntien zemstvohallintojen puheenjohtajat. Talonpoikaisasiain kihlakuntakamarit oli alistettu vastaaville lääninkanslioille, joiden johdossa olivat tsaarin kuvernöörit.—53.

⁹ Teoksensa „*Niin sanotun markkinakysymyksen johdosta*” Lenin on kirjoittanut Pietarissa syksyllä 1893.

Tässä teoksessaan kehittelemänsä perusväittämät Lenin esitti alunperin pietarilaisten marxilaisten kerhon („vanhusten” kerhon)

kokouksessa käsiteltäessä H. B. Krasinin referaattia aiheesta „Markkinakysymys”.

Kerhon istunnossa pitämässään puheessa ja sitten kirjoittamaansa referaatissa „Niin sanotun markkinakysymyksen johdosta” Lenin osoitti H. B. Krasinin virheet ja samalla arvosteli ankarasti liberaalisten narodnikkien näkökantoja kapitalismin kohtalosta Venäjällä sekä syntymässä olleen „legaalisen marxilaisuuden” porvarillis-apologeettisia katsomuksia.

Leninin teos oli voimakas ase taistelussa narodnikkilaisuutta ja „legaalista marxilaisuutta” vastaan; sitä levitettiin Pietarin ja muiden kaupunkien sosialidemokraattisissa kerhoissa.

Tämän teoksen käsikirjoitus, jota pidettiin ainiaaksi kadonneena, joutui Marx—Engels—Lenin-Instituutin haltuun vasta vuonna 1937. Teos on julkaistu ensi kerran aikakauslehdessä „Bolshevik” № 21 vuonna 1937; vuonna 1938 MEL-Instituutti julkaisi sen erillisenä kirjaseinä.— 61.

¹⁰ *Lisäarvo* — Marxin mukaan Mehrwert. 90-luvulla kirjoittamissaan teoksissa Lenin käyttää siitä termiä „сверхстоямость” („yliarvo”) rinnan termin „прибавочная стоимость” („lisäarvo”) kanssa. Myöhemmin hän käyttää vain termiä „прибавочная стоимость” („lisäarvo”).— 66.

¹¹ Lenin on itse kääntänyt K. Marxin „Pääoman” toisesta osasta ottamansa lainaukset (vuoden 1885 saksankielisen painoksen mukaan). Kts. „Pääoma”, II osa, 1935, s. 318, tai K. Marx ja F. Engels. Teokset, XVIII osa, 1939, s. 469—470.— 75.

¹² Lenin siteeraa K. Marxin „Pääoman” ensimmäistä osaa (vuoden 1872 toisen saksankielisen painoksen mukaan). Kts. „Pääoma”, I osa, 1935, s. 59, tai K. Marx ja F. Engels. Teokset, XVII osa, 1937, s. 119.— 86.

¹³ *Nik.* —on eli *N.* —on oli XIX vuosisadan 80—90-luvun liberaalisen narodnikkilaisuuden erään ideologin N. F. Danielsonin nimimerkki. Tässä on siteerattu Nikolai —onin teosta, jonka nimi on „Katsauksia reforminjälkeiseen yhteiskunnalliseen talouteemme”. Pietari, 1893.— 87.

¹⁴ K. Marx. „Pääoma”, II osa, 1935, s. 222 (33. huomautus), tai K. Marx ja F. Engels. Teokset, XVIII osa, 1939, s. 335.— 91.

¹⁵ Leninin kirja „Mitä ovat „kansan ystävä” ja miten he taistelevat sosialidemokraatteja vastaan?” on kirjoitettu vuonna 1894 (ensimmäinen vihko valmistui huhtikuussa, toinen ja kolmas — kesällä). Lenin aloitti kirjan valmistelemisen jo Samarassa vuosina 1892—1893. Samaran marxilaisten kerhossa hän piti esitelmiä, joissa arvosteli jyrkästi marxilaisuuden vastustajia — liberaalisia narodnikkeja: V. V:tä (Vorontsovia), Mihailovskia, Juzhakovia ja Krivenkoa. Nuo esitelmät olivat valmistelemaa aineistoa kirjaan „Mitä ovat „kansan ystävä” ”.

Leninin kirja julkaistiin erillisinä vihkoina. Ensimmäinen vihko painettiin hektografilla Pietarissa keväällä 1894 ja sitä levitettiin illegaalisesti Pietarissa ja muissa kaupungeissa. Heinäkuussa 1894 ilmestyi ensimmäisestä vihkosta samalla tavalla painettu toinen painos. Noin 100 kappaletta ensimmäistä ja toista vihkoa

A. A. Ganshin monisti elokuussa Gorkissa (Vladimirin läänissä). Ja vihdoin saman vuoden syyskuussa A. A. Vanejev painoi Pietarissa hektografilla vielä 50 kappaletta ensimmäistä vihkoa (se oli neljäs painos) ja suunnilleen yhtä monta kappaletta kolmatta vihkoa. Kirjan tässä painoksessa oli kansilehdellä merkintö: „Sosialidemokraattien maaseuturyhmän julkaisu”. Merkintö oli tehty konspiratiotarkoituksessa. Paikalliset järjestöt monistivat Leninin teosta mitä erilaisimmin menetelmin: erillisiä vihkoja kirjoitettiin käsin, kirjoituskoneella j.n.e. Ryhmä sosialidemokraatteja Tshernigovin läänin Borznan kihlakunnassa painoi „Mitä ovat „kansan ystävät”” hektografilla.

Kirjaa levitettiin Pietarissa, Moskovassa, Vilnassa, Kievissä, Tshernigovissa, Pottavassa, Vladimirissa, Penzassa, Donin Rostovissa, Tiflisissä, Tomskissa ja muissa kaupungeissa.

Toveri Stalin ja hänen kerhojensa jäsenet Tiflisin hengellisessä seminaarissa tutustuivat Leninin kirjaan „Mitä ovat „kansan ystävät”” vuosina 1897—1898.

Leninin kirja oli hyvin tunnettu „Työn vapautus”-ryhmässä ja myöskin muissa venäläisissä sosialidemokraattisissa järjestöissä ulkomailla.

Kirjan ensimmäisen ja kolmannen vihkon hektografipainos löydettiin vuoden 1923 alussa Berliinin sosialidemokraattisesta arkistosta ja melkein samanaikaisesti Leningradin Yleisestä kirjastosta.

V. I. Leninin Teosten ensimmäisessä, toisessa ja kolmannessa painoksessa tämä teos julkaistiin vuonna 1923 löydettyjen hektografipainosten mukaan.

V. I. Leninin Teosten neljännessä painoksessa „Mitä ovat „kansan ystävät”” julkaistiin sen uuden hektografipainoksen mukaan, joka saatiin Marx—Engels—Lenin-Instituuttiin vuonna 1936. Tässä kappaleessa on paljon toimituskorjauksia, jotka ovat ilmeisesti Leninin tekemiä silloin kun kirjaa valmistettiin julkaistavaksi painattamalla se ulkomailla. Neljanteen painokseen on tehty kaikki nämä korjaukset. Kirjan „Mitä ovat „kansan ystävät”” ensimmäisen vihkon hektografipainoksissa ei ole käytetty kursiivia, harvennusta eikä alleviivausta. Vastaavien kohtien korostaminen tekstissä on suoritettu lainausmerkkien avulla. Tekijän tarkastaman kappaleen mukaisesti neljännessä painoksessa on lainausmerkkien asemesta käytetty vastaavissa kohdissa kursiivia, ja joukko viitteitä, jotka olivat alkutekstissä sulkumerkkien sisällä, on siirretty alaviitteiksi. Niinikään on julkaistu Leninin selitys taulukkoon (kirjan liite I), joka oli jätetty pois V. I. Leninin Teosten edellisistä painoksista. Neljännessä painoksessa on siis annettu tämän Leninin mitä tärkeimmän teoksen tarkka teksti.

Kirjan toista vihkoa, jossa V. I. Lenin arvosteli liberaalisen narodnikin S. N. Juzhakovin taloustieteellisiä katsomuksia, ei ole vielä löydetty.—113.

¹⁶ „*Ruskoje Bogatstvo*” („Venäjän Rikkaus”)-- kuukausijulkaisu, joka ilmestyi vuodesta 1876 vuoden 1918 puoliväliin saakka. 90-luvun alussa tästä aikakauslehdestä tuli liberaalisten narodnikkien äänenkannattaja ja sitä toimittivat Krivenko ja Mihailovski. Aikakaus-

- lehti saarnasi sovintoa tsaarihallituksen kanssa ja luopumista kaikesta vallankumouksellisesta taistelusta sitä vastaan, kävi kiivaasti taistelua marxilaisuutta vastaan ja parjasi venäläisiä marxilaisia.— 117.
- 17 Tarkoitetaan N. K. Mihailovskin artikkelia „K. Marx hra J. Zhukovskin tuomittavana”, joka julkaistiin aikakauslehdessä „Otetshestvennyje Zapiski” № 10, lokakuu 1877.— 119.
- 18 K. Marx. „Pääoma”, I osa, 1935, Alkulause ensimmäiseen saksalaiseen painokseen, s. XV, tai K. Marx. Valitut teokset, I osa, 1940, s. 305—306.— 120.
- 19 Lenin siteeraa „Poliittisen taloustieteen arvostelua” teoksen alkulausetta. Kts. K. Marx. Valitut teokset, I osa, 1940, s. 327—328, jossa siteerattu kohta esitetään Leninin vuonna 1914 tekemän uuden käännöksen mukaan kirjoituksessa „Karl Marx”.— 123.
- 20 „Contrat social” („Yhteiskuntasopimus”) — eräs Jean Jacques Rousseau’n pääteoksia (ilmestyi vuonna 1762); tässä teoksessa on esitetty aate, että jokaisen yhteiskuntajärjestelmän on oltava ihmisten välisen vapaan sopimuksen tulos. Ollen pohjaltaan idealistinen oli „yhteiskuntasopimuksen” teorialla, joka esitettiin Ranskan XVIII vuosisadan vallankumouksen aattona, kuitenkin vallankumouksellinen merkitys. Se oli porvarillisen tasa-arvoisuuden vaatimuksen ilmaus, kehoitus feodaalisten säätyetuoikeuksien hävittämiseen ja porvarillisen tasavallan perustamiseen.— 124.
- 21 Kts. K. Marx. „Pääoma”, I osa, 1935, s. 281, tai K. Marx ja F. Engels. Teokset, XVII osa, 1937, s. 410.— 131.
- 22 K. Marxin kirje „Otetshestvennyje Zapiski” aikakauslehden toimitukselle on kirjoitettu vuoden 1877 lopulla N. K. Mihailovskin kirjoituksen „K. Marx hra J. Zhukovskin tuomittavana” johdosta. Marxin kuoleman jälkeen Engels otti tästä kirjeestä kopion ja lähetti sen Venäjälle. Engels sanoo, että tämä kirje „kierteli kauan aikaa Venäjällä ranskankielisestä originaalista käsinkirjoitettuna kopioina ja julkaistiin sitten venäjänkielisenä käännöksenä „Vestnik Narodnoi Voli” julkaisussa (№ 5. Toim.) Genevessä v. 1886 ja sittemmin myöskin Venäjällä. Tämä kirje, samoin kuin kaikki muukin, mitä Marx on kirjoittanut, sai venäläisissä piireissä osakseen suurta huomiota” (K. Marx ja F. Engels. Teokset, XVI osa, II nide, 1936, s. 396). Venäjällä tämä Marxin kirje julkaistiin ensi kertaa „Juriditsheski Vestnik” aikakauslehdessä № 10, v. 1888. Kts. K. Marx ja F. Engels. Teokset, XV osa, 1933, s. 375—378.— 131.
- 23 Kts. F. Engels. „Anti-Dühring” (Toinen osa. Poliittinen taloustiede. Tutkimusaihe ja metodi), 1938, s. 123.— 131.
- 24 Tässä mainittu teos on „Saksalainen ideologia”. Marx ja Engels kirjoittivat sen vuosina 1845—1846, mutta sitä pidettiin kymmeniä vuosia kätöksessä Saksan sosialidemokratian arkistoissa. Tämä teos julkaistiin täydellisenä ensimmäisen kerran saksan kielellä vuonna 1932 Marx—Engels—Lenin-Instituutin julkaisuna. Venäjänkielisenä käännöksenä se ilmestyi vuonna 1933. Kts. K. Marx ja F. Engels. Teokset, IV osa.

- Tekstissä (tämän painoksen samalla sivulla) esitetty lausunto tästä teoksesta on otettu F. Engelsin esipuheesta teokseensa „Ludvig Feuerbach ja saksalaisen klassillisen filosofian loppu”. Kts. K. Marx. Valitut teokset, I osa, 1940, s. 384.— 132.
- 25 Kts. F. Engels. „Perheen, yksityisomistuksen ja valtion alkuperä” teoksen ensimmäisen saksalaisen painoksen alkulause (v. 1884). K. Marx ja F. Engels. Teokset, XVI osa, I nide, 1937, s. 8.— 133.
- 26 *Yhteiskunnan gentiili- eli sukujärjestelmä* — alkukantainen yhteisöjärjestelmä. Alkukantainen yhteisöjärjestelmä on luonnehdittu klassillisesti J. V. Stalinin teoksessa „Dialektisesta ja historiallisesta materialismista”.
- „Alkukantaisen yhteisöjärjestelmän vallitessa tuotantosuhteiden perustana on tuotantovälineiden yhteiskunnallinen omistus. Tämä vastaa suurin piirtein tuotantovoimien luonnetta sillä kaudella. Kiviset työkalut ja sen jälkeen ilmestyneet jousi ja nuoli eivät tehneet mahdolliseksi taistelua luonnonvoimia ja petoeläimiä vastaan yksilöinä. Kootakseen hedelmiä metsästä, pyytääkseen kalaa vedestä, rakentaakseen jonkinlaisen asunnon on ihmisten pakko työskennellä yhdessä, elleivät he halua joutua nälkäkuoleman, petoeläinten tahi naapuriyhteisöjen uhreiksi. Yhteinen työ johtaa tuotantovälineiden samoin kuin tuotannosta saatujen tuotteidenkin yhteisomistukseen. Silloin ei ole vielä käsitystä tuotantovälineiden yksityisomistuksesta, ellei oteta lukuun eräiden työvälineiden henkilökohtaista omistusta, jotka ovat samalla puolustusvälineinä petoeläimiä vastaan. Ei ole riistoa eikä luokkia” („Leninisin kysymyksiä”, s. 551 sekä „NKP(b):n historia. Lyhyt oppikurssi”, s. 139, 5. suomenk. painos).
- Tekstissä (s. 133) mainitun Morganin kirjan nimi on „Ancient society” — „Muinaisyhteiskunta”.— 135.
- 27 *Elatustilajärjestelmä* (поместная система) — feodaalisen maanomistuksen erikoinen järjestelmä, joka vakiintui Venäjällä XV vuosisadan puolivälissä. Erotukseksi perintötilasta (votshinasta), joka oli bojarin täydellistä ja perinnöllistä omaisuutta, elatustila oli virka-aatelin ehdollisessa ja väliaikaisessa hallinnassa. Elatustilamaat katsottiin feodaalisen hallitsijan omaisuudeksi ja niitä jaettiin ensialussa sotilashenkilöille sota- ja hovipalveluksesta. Vähitellen elatustilojen hallinta muuttui perinnölliseksi. XVII vuosisadan puolivälistä lähtien näiden kahden feodaalisen maanomistusmuodon (perintötilan ja elatustilan) välinen ero katoaa vähitellen: perintötilojen ja elatustilojen omistajien feodaaliset oikeudet samanlaistuvat. Pietari I aikana elatustila muuttuu lopullisesti aatelis-tilanherrain yksityisomaisuudeksi.— 138.
- 28 *Kansainvälinen työväenyhdistys* — I Internationale, jonka Marx perusti Lontoossa syksyllä 1864. Internationale, jonka johdossa olivat Marx ja Engels, johti eri maiden työläisten taloudellista ja poliittista taistelua ja lujitti heidän kansainvälistä solidaarisuuttaan, kävi taistelua anarkisteja — proudhonilaisia, bakuninilaisia — ja muita marxilaisvastaisia suuntia vastaan. Vuonna 1872 I Inter-

nationale tosiasiallisesti lakkautti olemassaolonsa. I Internationalen historiallinen merkitys on siinä, että se „laski perustan työläisten kansainväliselle järjestölle heidän vallankumouksellisen rynnäkönsä valmistelemiseksi pääomaa vastaan” (Lenin).— 140.

- ²⁹ V. Burenin oli taantumuksellisen „Novoje Vremja” lehden avustaja, parjaaja, joka kävi kiukkuista ajojahtia yhteiskunnallisen ajattelun kaikkien edistyksellisten suuntien edustajia vastaan. Lenin käyttää hänen nimeään yleisnimenä halpamaisten polemiikkimenetelmien käyttäjistä.— 141.
- ³⁰ „Novoje Vremja” („Uusi Aika”)— sanomalehti, joka ilmestyi Pietarissa vuodesta 1868 vuoden 1917 lokakuuhun saakka; se kuului erilaisille kustantajille ja vaihtoi monia kertoja poliittista suuntaansa. Alussa se oli maltillis-liberaalinen, vuodesta 1876 siitä tuli taantumuksellisten aateli- ja byrokraatiapiirien äänenkannattaja. Tsaarihallituksen lahjomana lehtenä se ei taistellut ainoastaan vallankumouksellista, vaan myöskin liberaalis-porvarillista liikettä vastaan.
Helmikuun 4 p:nä 1894 julkaistussa pakinassa Burenin ylisteli N. K. Mihailovskia hänen taistelustaan marxilaisia vastaan.— 143.
- ³¹ Kts. K. Marx ja F. Engels. Teokset, XVI osa, I nide, 1937, s. 7.— 146.
- ³² Kts. K. Marx. „Pääoma”, I osa, 1935, s. XVII taikka K. Marx ja F. Engels. Teokset, XVII osa, 1937, s. 11.— 147.
- ³³ Lenin siteeraa K. Marxin kirjettä Rugelle (syyskuu 1843) sen tultua ensi kertaa julkaistuksi „Työn vapautus”-ryhmän kirjallispoliittisessa katsauksessa — „Sotsial-Demokratissa”, neljäs kirja, Geneve, 1892 (kts. K. Marx ja F. Engels. Teokset, I osa, 1933, s. 351—352).— 147.
- ³⁴ Marxilaisen dialektisen metodin systemaattinen esitys ja edelleen kehittäminen on suoritettu V. I. Leninin ja J. V. Stalinin teoksissa. Kts. erikoisesti V. I. Leninin teosta „Materialismi ja empiriokritisismi” ja J. V. Stalinin teosta „Dialektisestä ja historiallisesta materialismista” („Leninismin kysymyksiä” tai „NKP(b):n historia. Lyhyt oppikurssi”, IV luku).— 151.
- ³⁵ „Vestnik Evropy” („Euroopan Sanomat”)— kuukausijulkaisu, ilmestyi Pietarissa vuodesta 1866 vuoden 1918 kesään saakka. Aikakauslehti edusti Venäjän liberaalisen porvariston mielipiteitä; 90-luvun alusta lähtien se kävi järjestelmällistä taistelua marxilaisuutta vastaan.— 151.
- ³⁶ Kirjoituksen kirjoittaja (I. K-n) oli Pietarin yliopiston professori I. I. Kaufmann. Marx piti tätä kirjoitusta eräänä dialektisen metodin parhaana selityksenä. Kts. „Pääoman” I osan 2. painoksen „Jälki-lausetta”.— 151.
- ³⁷ Lenin esittää etempänä (tämän teoksen sivuilla 154—159) itse kääntämänsä sitaatin Engelsin teoksesta „Anti-Dühringistä” (Ensimmäinen osa. Filosofia; kolmastoista luku: Dialektiikka. Kieltämisen kieltäminen). Kts. Marx—Engels—Lenin-Instituutin julkaisemaa painosta, 1938, s. 107—111.— 154.

- ³⁸ „*Otetshestvennyje Zapiski*” („Isänmaallinen Lehti”) — aikakauslehti, johon V. Belinski kirjoitteli vuodesta 1839 alkaen. Vuodesta 1868 aikakauslehteä johtivat kirjailijat Nekrasov, Saltykov-Shtshedin, Jelisejev y.m.; tuona kautena aikakauslehti liitti ympärilleen vallankumouksellis-demokraattisen intelligenssin. Aikakauslehti oli alituisten sensuurivainojen kohteena; vuonna 1884 tsarinhallitus lakkautti sen.— 160.
- ³⁹ *Postoronn*i (Sivullinen) oli N. K. Mihailovskin kirjailijanimi.— 160.
- ⁴⁰ Tarkoitetaan Marxin ja Engelsin seuraavia „Kommunistisen puolueen Manifestissa” muotoilemia määritelmiä:
„Kommunistien teoreettiset väittämät eivät perustu missään määrin tuon tai tämän maailmanparantajan keksimiin tai löytämiin ajatuksiin ja periaatteisiin.
Ne ovat vain tapahtuvan luokkataistelun tosiasiallisten suhteiden yleistä ilmaisemista, silmiemme edessä tapahtuvan historiallisen liikkeen ilmaisemista” (K. Marx. Valitut teokset, I osa, 1940, s. 150).— 163.
- ⁴¹ Kts. F. Engels. „Anti-Dühring” (Ensimmäinen osa. Filosofia; yhdeksäs luku: Moraali ja oikeus. Ikuiset totuudet), 1938, s. 77.— 165.
- ⁴² Tarkoitetaan N. K. Mihailovskin kirjoituksia: „K. Marxin kirjan venäläisen painoksen johdosta” („*Otetshestvennyje Zapiski*” № 4, huhtikuu 1872) ja „K. Marx hra J. Zhukovskin tuomittavana” („*Otetshestvennyje Zapiski*” № 10, lokakuu 1877)— 167.
- ⁴³ Lenin siteeraa K. Marxin kirjettä Rugelle (syyskuu 1843). Kts. K. Marx ja F. Engels. Teokset, I osa, 1938, s. 352.— 170.
- ⁴⁴ Lenin tarkoittaa S. N. Juzhakovia — erästä narodnikkilaisuuden ideologia ja aikakauslehti „Russkoje Bogatstvo” johtajista; tämän narodnikin taloustieteellisiä katsomuksia (Venäjän taloudellisten tosilojen arvioinnista, kapitalismin kohtalosta Venäjällä, talonpoikaiston jakaantumisesta j.n.e.) Lenin arvosteli kirjan „Mitä ovat „kansan ystävät”” toisessa vihkossa. Toisen vihkon (ilm. vuonna 1894) käsikirjoitusta samoin kuin sen hektografipainostakaan ei tähän mennessä ole löydetty.— 171.
- ⁴⁵ Tarkoitetaan „*Työn vapautus*”-ryhmää, joka oli ensimmäinen venäläinen marxilainen ryhmä. G. V. Plehanov perusti sen Genevessä vuonna 1883 ja se suoritti suuren työn marxilaisuuden levittämisessä Venäjällä. Ryhmän toiminnan ja sen historiallisen merkityksen arviointia kts. „NKP(b):n historia. Lyhyt oppikurssi”, ensimmäinen luku, s. 11—19, 29 (5. suomenk. painos).— 179.
- ⁴⁶ „*Julkaisijoilta*” — jälkisanat Leninin teoksen „Mitä ovat „kansan ystävät” ja miten he taistelevat sosialidemokraatteja vastaan?” ensimmäisen vihkon ensimmäiseen painokseen. Jälkisanoina esiintyvä maininta „valmisteilla olevista 2. ja 3. painoksesta” tarkoittaa tämän teoksen toista ja kolmatta vihkoa.— 187.
- ⁴⁷ „*Tämän painoksen johdosta*” — jälkilause teoksen „Mitä ovat „kansan ystävät” ja miten he taistelevat sosialidemokraatteja vas-

taan?" ensimmäisen vihkon toiseen painokseen, kirjoitettu heinäkuussa 1894.— 188.

48 „*Juriditsjeski Vestnik*” („Juridiset Sanomat”) — porvarillis-liberaalisen suunnan kuukausijulkaisu, ilmestyi Moskovassa vuodesta 1867 vuoteen 1892.— 195.

49 Kts. N. F. Annenski. „Selustus Pavlovon seudun kotiteollisuuden harjoittajain asemasta” („Nizhni-Novgorodin laivaliikenteen ja teollisuuden Sanomat” № 1, 2 ja 3 vuodelta 1891).— 196.

50 Tarkoitetaan J. M. Dementjevin teosta: „Tehdas, mitä se antaa väestölle ja mitä se siltä ottaa” (Moskova, 1893).— 198.

51 Leninin mainitsemat „tiedot eräistä kihlakunnista” talonpoikaiston jakaantumisesta sisältyivät kirjan „Mitä ovat „kansan ystävät”” toiseen vihkoon (jota ei ole vielä löydetty).

Kysymyksen talonpoikaiston jakaantumisesta Lenin on käsitellyt yksityiskohtaisesti teoksessaan „Kapitalismin kehitys Venäjällä” (Teokset, 3. osa); kts. erikoisesti toista lukua: „Talonpoikaiston jakaantuminen”.— 212.

52 *Neljännestalonpojiksi* (четвертные крестьяне) nimitettiin tsaarin Venäjällä niitä entisiä valtiontalonpoikia, pienten sotilas- ja siviilivirkamiesten jälkeläisiä, jotka XV—XVII vuosisatojen aikana siirrettiin asumaan Moskovan valtion rajaseuduille. Palveluksestaan rajan vartioinnissa siirtolaiset (kasakat, streltsit, sotilaat) saivat väliaikaiseen tai perinnölliseen käyttöönsä pieniä maapalstoja, jotka mitattiin *neljänneksillä* (tshetverteillä — puoli desjatiinaa). Vuodesta 1719 valtion siirtoasukkaita alettiin nimittää *erillistalollisiksi* (однодворец). Erillistalolliset nauttivat aikaisemmin erinäisiä etuoikeuksia, heillä oli oikeus omistaa talonpoikia. XIX vuosisadan kuluessa erillistalolliset saatettiin aste asteelta oikeuksiltaan samaan asemaan talonpoikien kanssa. Vuoden 1866 säännöksellä erillistalollisten maa (*neljännesmaa*) tunnustettiin heidän yksityisomaisuudekseen ja se siirtyi perintönä entisten erillistalollisten (neljännestalonpoikain) perheiden jäsenille.— 214.

53 Tässä ja tämän teoksen muissa kohdissa Lenin esittää itse kääntämiään otteita I. A. Gurvitshin kirjasta „Venäjän maaseudun taloudellinen asema”, joka ilmestyi englannin kielellä New Yorkissa v. 1892; venäjän kielellä tämä kirja julkaistiin v. 1896. Kirjassa on arvokasta asia-aineistoa; Lenin antoi kirjasta korkean arvion.— 215.

54 Lenin siteeraa K. Marxin teosta „Hegelin oikeusfilosofian arvostelua”. Kts. K. Marx ja F. Engels. Teokset, I osa, 1938, s. 386.— 223.

55 „Moskovan lääniä koskevien tilastotietojen kokoelma”, V osa, I nide, 1879 ja II osa, 1878.— 230.

56 Tarkoitetaan V. N. Grigorjevin kirjaa „Pavlovon seudun kotiteollisuuden lukko- ja veitsituotanto” (1881) ja N. F. Annenskin teosta, joka on mainittu edellä 49. huomautuksessa.— 237.

57 *Gladstonen maalait* — jotka Englannin liberaalinen Gladstonen ministeristö vei läpi XIX vuosisadan 70- ja 80-luvuilla. Lieventääkseen vuokraajien ja maanomistaja-maalordien välistä taistelua ja

- saadakseen vuokraajien äänet puolelleen Gladstonen hallitus vei läpi eräitä vähäisiä rajoituksia maaloordien mielivaltaan, jotka häätivät vuokraajia joukkomitassa. Hallitus lupasi myöskin säännöstellää vuokraajien maksurästejä koskevan kysymyksen, muodostaa erikoiset maa-oukeudet „oukeudenmukaisten” vuokramaksujen säätämiseksi (15 vuoden ajaksi) j.n.e. Gladstonen maalaait ovat liberaalisen porvariston harjoittaman sosiaalisen demagogian näyte.— 246.
- ⁵⁸ *Bismarckin työväenvakuutus* — työläisten yhteiskunnallinen vakuutus tapaturman, sairauden, työkyvyn menettämisen ja vanhuuden varalta, jonka Bismarckin hallitus toteutti Saksassa XIX vuosisadan 80-luvulla. Bismarckin vakuutus ulottui vain osaan työläisiä samalla kun sairausapukassojen varat muodostuivat $\frac{2}{3}$:lta itse työläisten maksuista ja tehtailijat maksoivat vain $\frac{1}{3}$. Pystymättä tukahduttamaan työväenliikettä ankarien sosialistilakien avulla Bismarck yritti hajoittaa työväenliikettä työläisille annetuilla vähäisillä armo-paloilla. Tämäkään politiikka, kuten tiedetään, ei onnistunut.— 246.
- ⁵⁹ Kts. Saltykov-Shtshedinin satua „Liberaali” (Valitut teokset, 1937, s. 195—198).— 248.
- ⁶⁰ „*Nedelja*” („Viikko”) — liberaalis-narodnikkilainen viikkolehti, joka ilmestyi Pietarissa vuodesta 1866 vuoteen 1901. Lehti vastusti taistelua itsevaltiutta vastaan ja saarnasi niin sanottua „pienten tekojen” teoriaa, s.o. kehoitti intelligenssiä luopumaan vallankumouksellisesta taistelusta ja käymään käsiksi „kulttuurieroihin”.— 250.
- ⁶¹ Tarkoitetaan A. I. Herzeniä. Kts. K. Marxin kirjettä aikakauslehti „Otshestvennyje Zapiski” toimitukseen (K. Marx ja F. Engels. Teokset, XV osa, 1933, s. 375—376).— 253.
- ⁶² „*Sozialpolitisches Centralblatt*” („Sosiaalis-poliittiset Keskussanommat”) — Saksan sosialidemokratian oikeistosiiven aikakauslehti. Alkoi ilmestyä vuonna 1891.— 259.
- ⁶³ *K. P. Pobedonostsev* — synodin yliprokuraattori, äärimmäinen taantumismies, Aleksanteri III maaorjuuspolitiikan innoittaja.— 260.
- ⁶⁴ *Reptileiksi* (matelijoiksi) nimitettiin lahjottavia aikakaus- ja sanomalehtiä, jotka tsaarihallitus oli lahjonut ja jotka matelivat sen edessä.— 262.
- ⁶⁵ *A. S. Jermolov* — maanviljelyksen ja valtionomaisuuden ministeri vuosina 1893—1905; harjoitti maaorjuuden jätteidn suojelemispolitiikkaa ja esiintyi maaorjuustilanherrojen etujen ajajana.
S. J. Witte — eräs tsaarin Venäjän huomattavimpia ministerejä; oli pitkän aikaa (v.v. 1892—1903) finanssiministerinä. Toimenpiteillään finanssien, tullipolitiikan, rautateiden rakentamisen y.m. aloilla, joita toteutettiin suurporvariston etujen mukaisesti, hän edisti kapitalismin kehitystä Venäjällä.— 263.
- ⁶⁶ Tarkoitetaan venäläisen vallankumouksellisen emigranttiväen sosialisti-narodnikkien ryhmää, jonka johdossa oli N. I. Utin. Tämä ryhmä julkaisi Genevessä omaa aikakauslehteään „Narodnoje Djelo”. Vuoden 1870 alussa se muodosti Kansainvälisen työväenyhdistyksen (I Internationalen) venäläisen jaoston. Maaliskuun 22 pñä 1870

- Internationalen Pääneuvosto hyväksyi venäläisen jaoston Internationalen alaan. Jaoston pyynnöstä K. Marx otti huolekseen sen edustamisen Pääneuvostossa. „Otan mielihyvin vastaan tämän kunnianvelvollisuuden, jota minulle tarjotte—olla teidän edustajananne Pääneuvostossa”,—kirjoitti Marx maaliskuun 24 p:nä venäläisen jaoston jäsenille. I Internationalen venäläisen jaoston jäsenet tukivat Marxia hänen taistelussaan bakuninilaisia anarkisteja vastaan, harjoittivat vallankumouksellista propagandaa Internationalen aatteiden puolesta, pyrkivät lujittamaan Venäjän vallankumouksellisen liikkeen yhteyttä länsieurooppalaiseen liikkeen kanssa.—266.
- ⁶⁷ A. N. Engelhardt — narodnikkilainen sanomalehtimies, joka tuli laajalti tunnetuksi yhteiskunnallisella ja agronomisella toiminnallaan sekä koeyrityksillään järkipärisen talouden järjestämiseksi Batishtshevo nimisellä tilallaan Smolenskin läänissä (kts. hänen kirjoitustensa „Maaseudulta”, 1882; Yhteiskunnallis-taloudellisen kirjallisuuden kustannusliike on julkaissut ne vuonna 1937). Lenin luorehtii tätä taloutta teoksessaan „Kapitalismin kehitys Venäjällä”, kolmas luku, § VI (Teokset, 3. osa).—267.
- ⁶⁸ „Sotsial-Demokrat” („Sosialidemokraatti”) — kirjallis-poliittinen julkaisu, jota „Työn vapautus”-ryhmä julkaisi ulkomailla vuosina 1890—1892; yhteensä ilmestyi neljä kirjaa. Lenin siteeraa Plehanovin kirjoitusta „N. G. Tshernyshevski”, joka julkaistiin „Sotsial-Demokratin” ensimmäisessä kirjassa vuonna 1890, s. 138—139.—269.
- ⁶⁹ Tarkoitetaan „Narodnoje pravo” („Kansan oikeus”) puoluetta — demokraattisen intelligenssin illegaalista järjestöä, joka perustettiin entisten narodnajavoljalaisten osanotolla vuonna 1893; keväällä 1894 tsaarihallitus murskasi sen. Tämä järjestö julkaisi kaksi ohjelma-asiakirjaa: „Polttava päivän kysymys” ja „Manifesti”. Leninin arviota narodnojepravolaisista poliittisena puolueena kts. tämän painoksen s. 317—320 ja kirjastasesta „Venäjän sosialidemokraattien tehtävät” (Teokset, 2. osa). Suurin osa narodnojepravolaisista liittyi myöhemmin eserrien puolueeseen.—280.
- ⁷⁰ Lenin siteeraa K. Marxin „Pääoman” ensimmäistä osaa vuonna 1872 julkaistun venäjänkielisen painoksen mukaan. Kts. K. Marx „Pääoma”, I osa, 1935, s. 612—613, tai K. Marx ja F. Engels. Teokset, XVII osa, 1937, s. 834.—298.
- ⁷¹ Tarkoitetaan Nik. —onin (N. F. Danielsonin) teosta „Katsauksia reforminjälkeiseen yhteiskunnalliseen talouteemme”, Pietari, 1893.—301.
- ⁷² Lenin esittää kääntämiään otteita Engelsin teoksesta „Asuntokysymyksestä” (Alkulause toiseen painokseen). Kts. K. Marx ja F. Engels. Teokset, XVI osa, I nide, 1937, s. 278, 281—282.—305.
- ⁷³ Lenin siteeraa K. Marxin „Pääoman” ensimmäistä osaa vuonna 1872 julkaistun venäjänkielisen painoksen mukaan. Kts. K. Marx „Pääoma”, I osa, 1935, s. 343—344, tai K. Marx ja F. Engels. Teokset, XVII osa, 1937, s. 490.—305.
- ⁷⁴ Lenin tarkoittaa väittämiä, joita K. Marx esittää teoksensa „Filosofian kurjuus” toisessa osassa. Kts. K. Marx ja F. Engels. Teokset, V osa, 1929, s. 377.—307.

- ⁷⁵ Lenin siteeraa K. Marxin teosta „Gothan ohjelman arvostelua”. Kts. K. Marx. Valitut teokset, II osa, 1940, s. 459.— 307.
- ⁷⁶ Kts. „Jälkisanat” „Pääoman” I osan toiseen painokseen.— K. Marx. „Pääoma”, I osa, 1935, s. XXIII, tai K. Marx ja F. Engels. Teokset, XVII osa, 1937, s. 20.— 315.
- ⁷⁷ Lenin siteeraa K. Marxin kirjettä Rugelle (syyskuu 1843). Kts. K. Marx ja F. Engels. Teokset, I osa, 1938, s. 352.— 316.
- ⁷⁸ Artikkelin „*Narodnikkilaisuuden taloudellinen sisältö ja sen arvostelu hra Struven kirjassa*” Lenin kirjoitti Pietarissa vuoden 1894 lopulla ja vuoden 1895 alussa. Se on suunnattu „legaalista marxilaisuutta” vastaan.

Leninin taistelulla „legaalista marxilaisuutta” vastaan oli äärettömän suuri merkitys.

„Kuten aina tapahtuu historiassa”, sanotaan NKP(b):n historian Lyhyessä oppikurssissa, „tunkeutuu suureen yhteiskunnalliseen liikkeeseen tavallisesti väliaikaisia „mukanakulkijoita”. Tällaisia „mukanakulkijoita” olivat niin sanotut „*legaaliset marxilaisetkin*”. Marxilaisuus alkoi levitä laajalti Venäjällä. Ja niin alkoivat porvarilliset intelligenitit verhota itseään marxilaisilla vaatteilla. He painattivat kirjoituksiaan legaalisisissa, s.o. tsaarihallituksen sallimissa sanoma- ja aikakauslehdissä. Tämän vuoksi heitä alettiin nimittää „*legaaliseksi marxilaisiksi*”.

He kävivät omalla tavallaan taistelua narodnikkilaisuutta vastaan. Mutta he yrittivät käyttää tätä taistelua ja marxilaisuuden lippua työväenliikkeen alistamiseksi ja mukaannuttamiseksi porvarillisen yhteiskunnan etuihin, porvariston etuihin. Marxin opista he heittivät syrjään pääasian, opin proletaarisisesta vallankumouksesta, proletariaatin diktatuurista. Huomatuin legaalinen marxilainen Pjotr Struve ylisteli porvaristoa, ja kapitalismia vastaan käytävän vallankumouksellisen taistelun asemesta hän kehoitti „tunnustamaan sivistymättömyytemme ja menemään oppiin kapitalismille”.

Taistelussa narodnikkeja vastaan Lenin piti sallittavana väliaikaista sopimusta „legaalisten marxilaisten” kanssa tarkoituksella käyttää heitä narodnikkeja vastaan, esimerkiksi yhteisen painetun kirjoituskokoelman julkaisemiseksi narodnikkeja vastaan. Mutta samaan aikaan Lenin arvosteli hyvin jyrkästi „*legaalisia marxilaisia*” paljastaen heidän liberaalis-porvarillisen olemuksensa.

Monista näistä „*mukanakulkijoista*” tuli myöhemmin kadetteja (Venäjän porvariston tärkein puolue) ja kansalaissodan aikana kiivaita valkokaartilaisia” („NKP(b):n historia. Lyhyt oppikurssi”, 5. suomenk. painos, s. 24—25).

Lenin tajusi heti „legaalisten marxilaisten” liberaalis-porvarillisen olemuksen ja jo syksyllä 1894 esitti Pietarin marxilaisten kerhossa referaatin aiheesta „Marxilaisuuden heijastuminen porvarillisessa kirjallisuudessa”, jossa hän arvosteli jyrkästi Struven ja muiden „legaalisten marxilaisten” katsomuksia.

Tämä referaatti muogosiuikin perustaksi artikkelille „*Narodnikkilaisuuden taloudellinen sisältö ja sen arvostelu hra Struven kirjassa*”. Artikkelin julkaistiin (tekijän nimeksi oli merkitty K. Tulin) kokoelmassa „*Aineistoa taloudellisen kehityksemme luonnehtimiseksi*”.

Huhtikuussa 1895 kokoelmaa painettiin legaalaisessa kirjapainossa 2.000 kappaletta. Tsaarihallitus kielsi kokoelman levittämisen ja pidettyään sitä kokonaisen vuoden kiellettyinä takavarikoi ja poltti sen. Onnistuttiin pelastamaan vain satakunta kappaletta, ja niitä levitettiin salaa sosialidemokraattien keskuudessa Pietarissa ja muissa kaupungeissa, muun muassa Tiflisissä.

Kun toveri Stalin vuonna 1898, ollessaan vielä Tiflisiin hengellissessä seminaarissa, arvosteli „legaalisen marxilaisuuden” kannalla olevan ja porvarilliseen natsionalismiin kallistuvan „Mesame-dasin” enemmistön päämiehiä, oli hän jo tutustunut Leninin teoksiin, muun muassa Leninin artikkeliin „Narodnikkilaisuuden taloudellinen sisältö”. Tämä teos teki syvällisen vaikutuksen toveri Staliniin. „Minun on tavattava hänet hinnalla millä hyvänsä”, sanoi toveri Stalin luettuaan K. Tulinin (Leninin) teoksen,— muistelee eräs toveri, joka siihen aikaan tunsii läheisesti toveri Stalinin.

Vuoden 1907 lopulla Lenin liitti tämän artikkelin kokoelmaan „12 vuoden varrelta” ja pani sen alaotsikoksi „Marxilaisuuden heijastuminen porvarillisessa kirjallisuudessa”. Kokoelman alkulauseessa Lenin erikoisesti korosti, että artikkeli oli syntynyt referaatista, jonka hän piti syksyllä 1894. Samalla Lenin osoittaa, että tämä artikkeli oli monessa suhteessa konseptina hänen myöhemmille teoksilleen taloudellisista kysymyksistä (varsinkin kirjalle „Kapitalismin kehitys Venäjällä”).— 321.

⁷⁹ *Truck-systeemi* on sellainen palkanmaksujärjestelmä, jolloin työläisille maksetaan palkka tavaroina tehtailijoille kuuluvista tehtaiden puodeista. Isännät pakoittavat työläisiä ottamaan rahapalkan asemasta näistä puodeista kulutustarvikkeita, jotka ovat kalliita, mutta laadultaan huonoja. Tämä järjestelmä, joka oli lisäkeino työläisten riistämiseksi, oli Venäjällä erittäin laajasti käytössä seuđuilla, missä harjoitettiin kotiteollisuusammatteja.— 334.

⁸⁰ „*Moskovskije Vedomosti*” („Moskovan Sanomat”) — eräs Venäjän vanhimpia sanomalehtiä, jota alussa (vuodesta 1756) julkaisi Moskovan yliopisto pienen arkin muodossa; XIX vuosisadan 60-luvulta alkaen se oli monarkistis-natsionalistinen lehti, joka ajoi kaikkein taantumuksellisimpien tilanherra- ja pappispiirien katsomuksia; vuodesta 1905 lähtien se oli yksi mustasotnialaisten päääänenkannattajia. Ilmestyi Lokakuun vallankumoukseen saakka vuonna 1917.

„*Vestij*” („Viesti”) oli taantumuksellinen maaorjuuden kannattajain lehti, joka ilmestyi XIX vuosisadan 60—70-luvulla.— 336.

⁸¹ „*Sydämen diktatuuriksi*” nimitettiin ironisesti sitä lyhytaikaista liberaalien liehakoimisen politiikkaa, jota korkea tsaarin virkamies Loris-Melikov harjoitti. Loris-Melikov nimitettiin vuonna 1880 ensin „mellakoita” vastaan taistelevan „Korkeimman käskykomission” päälliköksi ja sittemmin sisäasiain ministeriksi. Tämän politiikan tarkoituksena oli saada liberaalinen porvaristo tsarismien puolelle ja hävittää sen keskuudessa esiintyvät oppositiomielialat, joita siinä oli ilmaantunut maassa kasvavan vallankumouksellisen liikkeen vaikutuksesta.— 340.

- ⁸² Kts. G. Uspenskin teoksia, erikoisesti kertomuksia ja kuvauksia: „Maaseutupäiväkirjasta”, „Shekkikirja”, „Kirjeitä matkan varrelta”, „Katkaisemattomia yhteyksiä” ja „Eläviä numeroita”.— 365.
- ⁸³ „Herra Kuponki” oli kuvaannollinen sanonta, jota 80- ja 90-luvun kirjallisuudessa käytettiin tarkoittamaan *pääomaa* ja *kapitalisteja*. Sanonnan „herra Kuponki” pani liikkeelle kirjailija Gleb Uspenski kuvauksissaan „Raskaita syntejä” (jotka julkaistiin ensi kerran aikakauslehdessä „Russkaja Mysl”, 1888, 12. nide).— 371.
- ⁸⁴ *Preussilainen Regierungsrat* (valtionneuvos) — puhe on saksalaisesta taloustieteilijästä parooni A. Haxthausenista, joka kävi XIX vuosisadan 40-luvulla Venäjällä ja antoi seikkaperäisen kuvauksen Venäjän talonpoikaisyhteisöstä kirjassaan „Tutkielmia Venäjän kansanelämän ja varsinkin maalaislaitosten sisäisistä suhteista”. Engelsin sanojen mukaan Haxthausen „löysi maan yhteisöomistuksen Venäjällä”; samalla hän ylisteli Nikolain valtakauden Venäjää ollen sitä mieltä, että sen etuisuutena Länsi-Eurooppaan verraten on se, ettei Venäjällä ole „proletaarisuuden mätäpäisettä”.— 378.
- ⁸⁵ Sensuurisyytistä Lenin ei voinut viitata suoraan „Työn vapautus”-ryhmän julkaisemiin marxilaisiin teoksiin. Hän osoittaa lukijalle V. V:n (Vorontsovin) teoksen „Katsauksia teoreettiseen taloustieteeseen” (Pietari, 1895), jossa on sivuilla 257—258 pitkä lainaus Plehanovin artikkelista „Sisäpoliittinen katsaus”, julkaistu „Sotsial-Demokratissa”, toinen nide, elokuussa 1890 (kts. G. V. Plehanov. Teokset, III osa, s. 258—259).— 382.
- ⁸⁶ *Mirtov* — P. L. Lavrovin (1823—1900) kirjailijanimi; eräs XIX vuosisadan 70-luvun narodnikkilaisuuden ideologeja; narodnikkien salaisen seuran „Zemlja i Voljan” ja sittemmin narodnikkilaisen puolueen „Narodnaja Voljan” jäsen; 70-luvulla saarnasi „kansaan menemistä”; idealistisen „subjektiivisen koulukunnan” kantaisä sosiologiassa.— 385.
- ⁸⁷ Lenin viittaa tässä K. Marxin kirjasen „Louis Bonaparten kahdeksastoista päivä Brumairekuuta” saksankieliseen painokseen (Hampuri, 1885). Kts. K. Marx. Valitut teokset, II osa, 1940, s. 331.— 402.
- ⁸⁸ Kts. F. Engels. „Anti-Dühring”, 1938, s. 79.— 405.
- ⁸⁹ Kts. K. Marx. „Pääoma”, I osa, 1935, s. 41—42 (38. huom.), tai K. Marx ja F. Engels. Teokset, XVII osa, 1937, s. 95.— 406.
- ⁹⁰ *Naukrariot* — pienet aluepiirit muinaisessa Ateenan tasavallassa. Kunkin naukrarion oli rakennettava, aseistettava ja varustettava miehistöllä yksi sota-alus sekä annettava kaksi ratsumiestä valtion sotilaallisia tarpeita varten.— 407.
- ⁹¹ Lenin siteeraa F. Engelsin teosta „Perheen, yksityisomaisuuden ja valtion alkuperä”; venäjänkielisen käännöksen sivut Lenin on osoittanut vuoden 1894 painoksen mukaan. Kts. K. Marx ja F. Engels. Teokset, XVI osa, I nide, 1937, s. 97 ja 93.— 408.

- ⁹² Kts. K. Marx. „Kansalaissota Ranskassa” (Valitut teokset, II osa, 1940, s. 398) ja „Louis Bonaparten kahdeksastoista päivä Brumairekuuta” (sama, s. 287).— 408.
- ⁹³ Kts. F. Engels. „Anti-Dühring”, 1938, s. 94.— 409.
- ⁹⁴ Lenin on ottanut lainauksen K. Marxin alkulauseesta kirjasen „Louis Bonaparten kahdeksastoista päivä Brumairekuuta” toiseen painokseen. Kts. K. Marx. Valitut teokset, II osa, 1940, s. 250.
Leninin tekstissä mainitseman Proudhonin teoksen nimenä on „Valtiokaappauksella toimeenpantu yhteiskunnallinen vallankumous”.— 414.
- ⁹⁵ *Leibkampanjalaiset* — sanoista „Leib-Kompania” — Preobrazhenskin kaartinrykmentin krenatöörikomppanian kunnianimi, jonka Jelizaveta Petrovna antoi sille vuonna 1741 hänen nostamisestaan tsaarin valtaistuimelle. Leibkampanjalaiset saivat palkinnoksi elatustiloja, erilaisia huojennuksia ja erikoisoikeuksia. Liikanimen „leibkampanjalaiset” on tunnettu venäläinen satiirikirjailija Saltykov-Shtshedrin laskenut liikkeelle „Poshehonilaisissa kertomuksissaan”.— 415.
- ⁹⁶ Kts. K. Marx. „Pääoma”, II osa, 1935, s. 69, tai K. Marx ja F. Engels. Teokset, XVIII osa, 1939, s. 119.— 426.
- ⁹⁷ Kts. K. Marx. Valitut teokset, I osa, 1940, s. 156—157.— 428.
- ⁹⁸ Lenin tarkoittaa K. Marxin tunnettua teosta „Gothan ohjelman arvostelua”. Kts. K. Marx. Valitut teokset, II osa, 1940, s. 443—465.
Gothan ohjelma — Saksan sosialidemokraattisen puolueen ohjelma, joka hyväksyttiin vuonna 1875 Gothan edustajakokouksessa, jolloin yhdistyivät kaksi siihen saakka erillisinä toiminutta Saksan sosialistista puoluetta — eisenachilaiset (joita Bebel ja Liebknecht johtivat ja jotka olivat Marxin ja Engelsin aatteellisen vaikutuksen alaisina) ja lassallelaiset. Ohjelma oli läpeensä opportunistinen, sillä eisenachilaiset tekivät kaikissa tärkeimmissä kysymyksissä myönnytyksiä lassallelaisille ja suostuivat lassallelaisiin määritelmiin. Marx ja Engels antoivat Gothan ohjelmasta murhaavan arvostelun.— 431.
- ⁹⁹ Lenin on ottanut omansa käännökseenään otteen Marxin teoksesta „Louis Bonaparten kahdeksastoista päivä Brumairekuuta”. Kts. K. Marx. Valitut teokset, II osa, 1940, s. 281.— 436.
- ¹⁰⁰ Kts. K. Marx. „Pääoma”, I osa, 1935, s. 502, tai K. Marx ja F. Engels. Teokset, XVII osa, 1937, s. 694.— 441.
- ¹⁰¹ Lenin tarkoittaa „Pääoman” ensimmäisen osan kahdettakymmenettä neljättä lukua (§ 5 — „Maanviljelyskumouksen vaikutus takaisin teollisuuteen. Sisämarkkinoiden luominen teollisuuspääomalle”). Kts. K. Marx. „Pääoma”, I osa, 1935, s. 598, tai K. Marx ja F. Engels. Teokset, XVII osa, 1937, s. 815.— 452.
- ¹⁰² K. Marx. „Pääoma”, I osa, 1935, s. 512, tai K. Marx ja F. Engels. Teokset, XVII osa, 1937, s. 705—706.— 453.
- ¹⁰³ *Skopshtshina* — näin nimitettiin tsaarin Venäjän eräillä seuduilla orjuuttavaa luontaisvuokrausta, jolloin vuokralleottaja maksoi maanomistajalle „kuhilaiden” (kopna) luvun mukaan puolet sadosta,

- joskus enemmänkin, ja sen lisäksi antoi tälle vielä osan työstään erilaisten „työllämaksujen” muodossa.— 453.
- ¹⁰⁴ K. Marx. „Pääoma”, I osa, 1935, s. 601, tai K. Marx ja F. Engels. Teokset, XVII osa, 1937, s. 819.— 460.
- ¹⁰⁵ Kts. K. Marx. „Pääoma”, I osa, 1935, s. 596—597, tai K. Marx ja F. Engels. Teokset, XVII osa, 1937, s. 812—814.— 460.
- ¹⁰⁶ Lenin on ottanut omana käännöksensä lainauksen K. Marxin „Pääoman” kolmannesta osasta (vuonna 1894 ilmestyneen saksankielisen painoksen mukaan). Kts. K. Marx. „Pääoma”, III osa, 1936, s. 545.— 477.
- ¹⁰⁷ „Lahjamaatalonpojat” („дарственные”) — osa entisiä tilanherrojen talonpoikia, jotka vuoden 1861 reformin aikana saivat tilanherralta ilmaiseksi (ilman lunastusmaksua) mitättömän pienen maaosuuden, suuruudeltaan neljäsosa niin sanotusta „korkeimmasta” eli „ukaasin mukaisesta” osuudesta, s.o. lain säätämästä talonpojan maaosuudesta kyseessäolevalla paikkakunnalla. Kaiken muun osan entisistä talonpoikain maaosuuksista anasti tilanherra, joka piti omia „lahjamaatalonpoikiaan”, väkivalloin maattomiksi tehtyjä talonpoikia, velkaorjuudessa vielä maaorjuuden lakkauttamisen jälkeenkään.— 479.
- ¹⁰⁸ Tämän kysymyksen Lenin käsitteli yksityiskohtaisesti teoksessaan „Kapitalismin kehitys Venäjällä” (Teokset, 3. osa).— 487.
-